

JÁNOSY ISTVÁN

A hegyek éneke

Szeretném elemezni egy számomra különösen kedves versemet, bemutatva: hogyan áll össze emléktörmelékekből egy erősen epikus lírai vallomás.

A hegyek éneke

Anyám alakja keskenyül mindig összébb,
szemén a szürke hályog mind ködösebb,
s e ködben anyai őseim rémlenek fel:
szláv óriások, törékeny idegekkel.
A dédanyám vállhimzéssel, főkötővel
elődereng a gyantaillatú ködben,
ki mikor kislánya torokgyíkban levégzett,
a kútba ugrott és bánattá enyészett;
s azóta él csak panaszos lédalokban,
violamély fölött hófoltos alkonyatban...
Léd zengésű lelkemben azóta nő a bánat,
hogy a fekete szánon megláttam dédanyámat.

Hiába volt a férje egy népi isten mása,
kinek országra szólott jókedvű tombolása.
A lovakat imádta, isten volt a lovakban,
s ha néha a városba szekereivel berobbant,
hogy birkáit árulja, lón vásár fordulása,
lón a harangoknak csoda-kondulása,
lón a legényeknek fokosos táncolása,
lón a szép lányoknak szíve-lehullása.
Véle bévonultak a városba az erdők;
komor szénégetők, szurdékban tekergők;
az ősi bucskózások, a cigánykerekek.
Késvillantáson túl a kérges szeretet.
Mikor a császáriak forspontra rendelték őt,

zúzmarán túl egy órjás pásztort látott, kéklőt;
s mikor csörgős szánkója a szakadék fölé ért föl,
rántott a gyepción... zuhant a szán a mélybe...

A másik dédapám, ő Janko Král barátja
szelíden élt az almaszagú parochiába',
mikor orkános éjjel lobogtak a lidércek,
a sziklák tetején egy halfarkú lány kísértett,
s a különös legény, ki nem néz senki szemébe,
kifordítván ruháját ugrott a mélybe,
s a bányákból följöttek a törpe kabírok:
csak az ő mécse égett – asztalnál írt ott
prédikációt: a pálinka hogy rombol,
vagy bötüzgetett a Mezei szorgalomról,
vagy installált a városhoz, megyéhez,
hogy a kopáron népe ne haljon éhen.
S hajó-nagy csípőjű mongolszemű felesége,
hol kisbaba sírt: a kunyhókat járta sorra:
a babát, hogy ne sírjon, ne kábítsák mákonyba!

Örök virrasztva lidércek éjszakáján,
így örködött – bús pásztor – esendő nyáján,
s ha néha kiderült az örvénylő ég fölötte,
a nép dalait írta le, gyűjtögette.
S midőn a gond elült, s violát szótt az este,
ő lelke csöndesült végső zúgát kereste,
hol a vízszintes, a lapos, suta élet
– Bártfán, a dómban – függőlegesre tér meg,
s szívében már csak egy él, az órjás Crucifixus,
minden ártatlan kín felé a naív hit húz,
s sok törékeny szent: Barborkák, Máriák
– titkos nővérei – zsongnak litániát:
ittén János-bogár élete véget ér,
s a nagy Óceánba dalolva visszatér.

1978

Anyámtól hallottam, hogy dédapámnak, Hudetz Mihálynak nagy természete volt.
Nagy mulató lévén, mikor eladásra hajtotta birkáit a piacra:

„országgra szólott jókedvű tombolása,
...hol ő van, fellődul a kintin az égbe...”

Firinc öcsémről lehetett ugyanezt elmondani. Dédapám – fennmaradt fényképe alapján – valóban nagyon hasonlított Firinchez. Ugyanaz a gömbölyded, piknikus alkat, ugyanazok az arcvonások.

De azért ne higgyük, hogy amolyan bursikóz felvidéki Falstaff lett volna. A Benitzkyek alsómicinyei uradalmát bérelte és a micinyei négytornyos reneszánsz kastélyban lakott. Nővére, Hudetz Mária Klobusitzky Ferencné volt. A Klobusitzkyak igen rangos, történelmi család. A katolikus ágból nevezetes személyek származtak. Például báró Klobusitzky Ferenc, II. Rákóczy Ferenc gazdasági minisztere és Klobusitzky Mária Terézia hercegnő, Grassalkovics Antal felesége. A lutheránus ágban még egy baronátus se jutott a Habsburgoktól. Hudetz Mária fia, Klobusitzky Dániel Zólyom megye alispánja volt. Láttam a díszmagyarját anyám unokanővéreinél.

Másfelől meg unokanővére, Olga Jahodová „Családi krónikájában” azt olvastam, hogy dédapám kiváló mintagazda volt. Különös örömét lelta a növénynevelésben, gyümölcsfák oltásában. Oltványai messzeföldön híresek voltak.

Anyámtól hallottam dédapám Dugovics Tituszi hőstettéről is. A téli hadjárat során az előrenyomuló császáriak tisztak szállítására forspontra rendelték őt, mivel az övéi voltak a vidék legszebb lovai:

„zúzmarán túl egy óriás pásztort látott, kéklőt:
rántott a gyepőlön... zuhant a szán a mélybe.”

Ez a jelenet akkor történt, amikor a magyar sereg a „görgeiho tunel”-en keresztül hátrált és nyomában vonult a császári sereg. De aztán Branyiszkónál Görgei ugyancsak visszavágott. Anyám szerint nem is tudott magyarul. Derék „hungarus”-ként ilyen hőstetre vetemedett.

Ugyancsak anyámtól hallottam, hogy dédanyám még egész fiatalon abbeli keserében, hogy kislánya diftériában meghalt, a kútba ugrott.

Vízióyszerűen elképzeltem, hogy mi mehetett végbe a szerencsétlen, egzaltált anya lelkében és szinte önkéntelenül – a *Dédanyám* című versemben – így alakult ki az én sajtóságos „Dosztojevszkij-világom”, aminek még nagy szerepe lesz további pályafutásomon. Így tudtam azonosulni a szegények, szenvedők, erőszaknak kiszolgáltatottak, „megalázottak és megszorítottak” világával, amely immár mindvégig poézisem fő témája maradt. Mindezt ez a törekeny, állandóan félelemtől reszkető, kicsi asszony emléke váltotta ki, ahogy elképzeltem őt.

Anyai nagyanyám családja: A Skultétyak.

A Skultéty (Scultetus) a Schultheis-szónak latinosított változata, annyit jelent, mint telepítés-vezető. És valóban egy Skultéty Hermann nevezetű férfi 1283-ban privilegiumot nyert, hogy a Tatra környékére telepéseket hozzon. Ettől kezdve az oklevelek tanúsága szerint a család állandóan cselekvőn jelen van a Felvidék életében. Skultéty őseim a reformációtól fogva egész a dédapámig bezárólag mind lutheránus papok vagy paptanárok voltak, akik jelentős szerepet játszottak az evang. Egyház életében. De még a feleségek is papi családokból kerültek ki. Úkapám, Skultéty Mihály feleségének, Jozeffy Annának bátyja volt Jozeffy Pál püspök, akiről a kiváló szlovák költő Emil Boleslav Lukác írt gyönyörű szonettet, kiemelve a püspök szociális érzékenységét.

Ki az uralkodó

Jozeffy Pál emlékére

Ki volt nagy úr közülük? Az, ki a trónon ült
s füle ólom-süket, hályogos szeme volt?
Nem látta, nem fülelte lejtőn a dúlt sikolyt,
mint gürcölt a szegény s terhével elmerült!

Ki volt Herceg közülük? Ki a bíborban ült
csillaggal kebelén és hermelin palástban?
S Mozart zenére míg víg közönnyel üdült,
nem látta, nem fülelte: mi jajong a csalánban?

Vagy az talán, aki lázas szívvel hajolt le
népe keblére és kínjára, s sietett:
a szennyhez, hogy nekik kijárjon méltó életet,
panasz-keservüket fájó szívéen viselve?
Árvák ügyvédje, könnyek olvasója
trón, csillag nélkül is a szívek uralkodója!

Valóban: a püspök felment egészen a királyig, hogy nyomorgó híveinek „kijárjon tisztességesebb életet”.

Dédapám, Skultéty Eduárd, mikor Ludovit Stur szilenciumot kapott a pozsonyi teológián, hűséges diákjai vele együtt költöztek át Késmárkra, ahol Stur tovább taníthatott. Ezt a *secessio plebis*-t állítólag dédapám kezdeményezte, s vele együtt ment barátja is, Janko Král. Későbbi életében dédapám talán felesége hatására magyarnak vallotta magát, bizonyítja ezt a család levelezése. Sokszáz levél között csak egyetlen szlovák nyelvű található. Nagyon szép prédikáció maradt utána, amelyet Széchenyi halálának első évében mondott el Kassán.

„Mikor orkános éjjel lobogtak a lidércek,
a sziklák tetején egy halfarkú lány kísértett,
s a különös legény, ki nem néz senki szemébe,
kifordítván ruháját ugrott a mélybe...”

– részlet Janko Král *Zakliata panna a divny Janko* – című verséből.

„csak az ő mécse égett – asztalánál írt ott
prédikációt: a pálinka hogy rombol,
vagy bötüzgetett a *Mezei szorgalomból*,
vagy installált a városhoz, megyéhez,
hogy a kopáron népe ne haljon éhen...”

Valójában a vers itt sűrít. Mint láttuk, ez az installáló nem a dédapám volt, hanem nagybátyja, Jozeffy Pál. És nemcsak a „megyéhez installált”, hanem fölment egyenesen a királyhoz a nép nyomorának enyhítése ügyében.

„Örök-virrasztva lidércek éjszakáján,
így őrködött – bús pásztor – esendő nyáján,
s ha néha kiderült az örvénylő ég fölötte,
a nép dalait írta le, gyűjtögette.”

– ez megint nem a dédapám volt, hanem annak bátyja, Skultéty Gusztáv, akiből aztán nagy pánszláv lett, s mint ilyen, a szlovák értelmiség legendás nevelője, a nagyrócei gimnázium igazgatója. A negyvenes évek első felében szinte Kollárral egyidőben népdalokat gyűjtött és publikált és erre buzdította tanítványait. Jelzem, bármennyire divergált is a két fivér további életútja, azért nem voltak egymás ellenségei. Nagyanym, mikor megtudta, hogy Skultéty Gusztáv egyik lelkes tanítványa, Jahoda János az ő sógora lett, ezt írta neki: Örülök, hogy Guszti bácsi tanítványa lett a rokonom. Ugyanakkor nagyanyám tüzes magyar honleány volt. Ezt csak egy Mikszáth értheti meg. Különb en ez a tanítvány lett utóbb Miska néven a főhőse egy híres szlovák regénynek: Kukucsin *Mladé Léto*-nak, amely a nagyrócei diákéletéről és egy nagy diákszerelemről szól.

Megvannak a dédapám, ükapám prédikációi kb. 1800-tól. Ükapám, Skultéty Mihály Nagykürtösön volt lelkész. Innen csak magyarnyelvű prédikációk maradtak fenn. Ugyanis akkor Nagykürtös szintiszta magyar falu volt. Dédapám Hosszúszón volt lelkész. Ez tiszta szlovák falu volt. Innen csak szlovák prédikációk maradtak. Végül amikor dédapám kassai parochus lett, ezidőtől fogva három nyelven, magyarul, szlovákul, németül prédikált. Tehát az egyházi szolgálat mindig olyan nyelven folyt, amilyen nyelvű volt a gyülekezet. Ugyanez az elv érvényesült az iskolákban is.

Éltem azzal a költői szabadsággal, hogy a három lelkész-személyiségből egyet formáltam. Ezt írók, költők gyakran megteszik. Gondoljunk Jókai *És mégis mozog a föld* című regényében Jenőy Kálmán alakjára. Őt Jókai Kisfaludy Károly és Katona József alakjának összeolvasztásából alkotta meg. Ezzel a „költői szabadsággal” éltem én is, hogy a múlt századi Felvidék sajátos atmoszféráját jobban érzékeltessem. *Mea culpa, mea maxima culpa!*